

trvání a síly v obecném a úzkém poznání myšlenek a vědeckých výzkumů, literárních a uměleckých projevů, v rozšíření jazykových znalostí, v návštěvách, cestách, sjezdech a mezinárodních stycích všech způsobů.

Smtírení různých zájmů, právnímu uspořádání sporů a politické organizaci míru musí předcházeti mravní jednota srdcí a mysli.

DR. CLÉMENT HARAOUÏ:
SOCIÁLNÍ PROBLÉMY ŘÍŠE BRITSKÉ.

(Chyby a omyly, a jak je napravit.)

Dle názoru prostého člověka je historie dílem fanatismů a žádostivosti, hrou nepoctivého úsilí na útraty nevinnosti a slabosti. Ježto máme statistické záznamy jen asi za sto let nazpět, nevíme, jak se během věků projevoval problém populační. Kdybychom měli takovýchto statistik, jistě bychom shledali v historii více rázu nezbytnosti, a za činy pastýřů národů objevili bychom často, místo osobních rozmarů nebo vášní, vědomí životních pudů jejich stád, neklid ze závažných potřeb, jež má lidstvo, by se zachovalo a dále rozmnožovalo. »Panem et circenses!« (chléb a hry v cirku) požadovala cháttra římská. Ale hlavní starostí národů bylo, mítí chléb a děti — a vladaři musili s tím počítati.

I.

Nikdy nesvítilo slunce na říši rozsáhlejší, než jakou představuje říše britská. Má bohatství, velikou rozlohu, množství zlata z Hindustanu, silné křižníky a obezřelé vládcy — a tak jistě nechybí jí ničeho, aby zdolala problém populační, jež jiní podstupují s úzkostí — tak je neúprosný a naléhavý. A nemohli bychom chápati politiku Anglie, kdybychom zapomínali, že Angličany tísní dnes především jedna starost: jak uživit 48 milionů lidí?

Otázka jednoduchá — bohužel nikoli odpověď na ni. Kdežto problém populační ve Spoj. Státech Severoamerických je složitý a v celku — až na některé obdoby v podrobnostech — odlišný od obrazu, jak jej známe ve Francii, v Anglii je otázka populační zároveň jednodušší i speciálnější, neodbytnější i nejněsnější a následkem zvláštnosti této země utváří se způsobem jinde neznámým. K velké rozpačitosti a bezradnosti těch, kdož, nepřihlízejíce k osobitým zvláštnostem států a národů, posuzují vše z jednotného hlediska, vyjadřující se o všem »po evropsku«.

Podati dopodrobna demografický obraz Anglie přesahovalo by rámec tohoto článku. Bylo by třeba vylíčiti překotný rozvoj měst na úkor venkova a úpadek zemědělství. Jiným zajímavým bodem bylo by vylíčiti změnu, jaká se uskutečňuje v rozdělení rass. Není Anglie na nejlepší cestě k tomu, být znovu ovládnuta plemenem keltským? Živel irský, daleko plodnější, rozmáhá se značně, zvláště ve Skotsku a může tak při své poměrné bouřlivosti, se svým katolictvím a při svém odlišném smyslu pro existenci — změnit znatelně povahu lidu britského. Stačí jen uvést tato fakta, ač jejich síla a význam nejsou ničím u srovnání s jinou skutečností, kterou mohli bychom nazvat kletbou moderní doby — s nezaměstnaností.

Byla již před válkou, ale byla jen zjevem přechodným. Znova propukla r. 1920 několik měsíců po propuknutí obchodní krise. A od r. 1921 nikdy neklesl počet nezaměstnaných pod 1 milion, t. j. asi 10% všeho průmyslového dělnictva. V roce 1926 za stávký hornické převýšil počet 2 milionů. Doufalo se, že příštím rokem klesne pod 1 milion. Ale v říjnu dostoupil výše přes 1 milion a v prosinci dosáhl cifry 1,145.000. Průmysl, nezaměstnaností stížený, je průmysl vývozní: těžba uhlí, železa, ocele, závody pro stavby lodí, přádelny na vlnu, bavlnu, a p. Souběžně s těmito ciframi bídy jeví se cifry, dokazující postupný úbytek britského obchodu — tím zase vysvětlen vzrůst nezaměstnanosti.

Svět snaží se, čím dále tím více, obejít se beze zboží anglického, a tak vzrůstá v celé Anglii řada

továren, které přestávají vyrábět, vysokých pecí, které vyhasínají, tkalcoven, které nepracují. Tak vznikají v zemi jakési ostrůvky nečinnosti, jichž stále přibývá, a kolem nich bydlících chudásů, trpících hladem.

Před válkou vysvětlovali národohospodáři nezaměstnanost převraty čistě průmyslovými. Jeden průmysl zaniká, řada jiných nastupuje na jeho místo. V mezidobí vznikají období nezaměstnanosti. Byl to zejména sir William Beveridge, který vysvětloval původ nezaměstnanosti tímto způsobem. A podnes mnozí trvají na této teorii, ač dnešní rozsah a trvalost nezaměstnanosti jí už vysvětliti nelze. Přijatelnější jsou již hlasy těch, kdož spatřují příčinu nezaměstnanosti ve vysokých platech, neboť opírají svá tvrzení o statistické údaje. Ale tento výklad je jen povrchní a bez praktické ceny, neboť mzdy nelze stlačovati do nekonečna, a není mezi nimi značných rozdílů, nechť se jedná o průmysl nechráněný, či »chráněný«. Nadto ještě lze namítnouti, že ve Spoj. Státech jsou mzdy ještě daleko vyšší, a přec není tam nezaměstnanosti, v Anglii pak v r. 1921 byly mzdy sníženy o 30%, aniž by nezaměstnanosti ubylo.

Politikové zase tvrdili, že příčinou všeho je hospodářské shroucení Evropy po válce světové. Tisk francouzský podjal se naivně úkolu, hlásati toto mínění a pracovati pro program »rekonstrukce Evropy«, t. j. v prvé řadě pro hospodářské povznesení Německa. Tak chtěli vedoucí státníci Anglie, zejména Lloyd George, až do r. 1924 léčiti vlastní průmyslový marasmus a zahojiti zející ránu nezaměstnanosti. Dnes konstatuje Anglie, že se Německo zotavilo, rovněž Evropa jako celek, ale že ožila konkurence a »zotavené« státy ubraly jí zákaznictva — neboť její milion nezaměstnaných je tu i nadále. A tak politikové francouzští, kteří přivedli Francii zcela do vleku mínění anglického, měli by se dnes hanbiti, seznávající, že se hnali za přeludem. Ale to by znamenalo žádati příliš mnoho. Upřímnost je všude vzácným úkazem u politiků.

V r. 1924, když byla u vesla strana dělnická, prohlásil Baldwin, podávaje definici o stavu země: »Nesmíme zapomínati, ani připustiti, aby vláda zapomínala, že žijeme na ostrově — kteroužto skutečnost lid náš živě pociťoval za války, na niž se dnes počíná zapomínati — a že tento ostrov má příliš mnoho obyvatelstva a příliš mnoho průmyslu!«

Vskutku, musíme nezbytně dojíti k tomuto poznání. A po všech těch výkladech a teoriích dosavadních, které se ukázaly klamnými a nedostatečnými, — zde jsme u správného výkladu a právě příčiny nezaměstnanosti. Jest jí přelidnění britských ostrovů.

Leč, co je vlastně přelidnění? Národohospodáři angličtí, kteří hluboce zkoumali tuto otázku, dospěli k definici, dnes všeobecně uznávané — definici o t. zv. »nejlepším poměru« obyvatelstva. Tím rozumí se takový počet obyvatelstva, kdy příjem, připadající průměrně na 1 obyvatele, je dosažitelně nejvyšší. Dle poměrů může být žádoucím vzrůst dosavadního počtu, jak tomu je ve Francii, neboť všichni ti, kdož hlásali nutnost »repopulace«, dokázali dostatečně, kterak vzrůst obyvatelstva přispívá k prosperitě národa. Z počtu obyvatel může však též vyplývati, že dnešní stav je příliš četný. Tu uplatňuje se zákon o »nepoměru výkonnosti«, formulovaný po prvé ve Francii Turgotem. Dle tohoto zákona je vzrůst kapitálu a obyvatelstva výhodný jen do jisté výše. Je-li dosaženo tohoto stavu, pak všecken kapitál další, jak peněžní, tak lidský, pozbývá své vydatnosti. Jinými slovy: byl-li onen určitý počet převyšén, pak se příjem připadající na jednotlivce zmenšuje; přibývá-li pak obyvatelstva, ochuzuje se. Jak vidíme, liší se tato theorie značně od teorií Malthusových, jest přijatelnější a méně násilná.

Národohospodáři přiznávají, že je nesnadno určití vědecky právě onen bod, po jehož převýšení nastává už přelidnění. Otázka: »Je Anglie přelidněna?« byla již předmětem četných úvah, článků novinářských, celých knih i konferencí, takže nutno povšimnouti si materiálních a jistých znaků. Ale — anglický poplatník má zcela jinou výchovu než poplatník francouzský — datuje se od vydání Velké charty: chce věděti, co se děje s penězi, které mu stát ubírá, a tu ví, že značná část jich slouží k obživě těch, kteří nepracují. V prosinci 1927 ministr veřejných prací prohlásil, že až do 10. tohoto měsíce bylo od 1. ledna 1918 věnováno na podporu nezaměstnaných 379,988.000 liber šterlingů, t. j. přes 47 miliard franc. franků. Tento stav nebyl ovšem zaviněn jen hospodářským poklesem, nýbrž i nezaměstnaností zaviněnou po demobilisaci.

Omezíme-li se jen na počátek krise nynější, vidíme, že v době od 8. XI. 1920 až do 31. III. 1927 věnoval stát na podporu nezaměstnaných 275,549.000 liber šterlingů, t. j. asi 35 miliard franků. Celková suma podpor je však ve skutečnosti daleko vyšší, neboť k tomu nutno ještě přičísti podpory, vyplacené místními úřady podle zákona chudinského, nebo podpůrnými spolky a soukromými osobami.

Místní orgány — jakési to dobročinné úřady (Boards of Poor Lard Guardians) — přispívají na nezaměstnané v těch případech, kdy nedostává se jim podpory státní buď vůbec nebo jen částečně, v kterémžto případě vyplácejí jim tyto úřady scházející nedoplatek. Socialistické obecní správy vyplácely podpory velmi štědře, přenechávající ovšem státu starost o to, jak hradit obecní deficity takto způsobené. Bylo možno říci, že armáda chudých stála více peněz než vojenská armáda britská.

Tyto spousty šterlingů, vyplácené nezaměstnaným, působí jako uklidňující manna, by se z této armády chudásů nestali revolucionáři. Je jisto, že po této stránce je mínění anglické zcela klidné. Ale to snad jen proto, že těchto lidí neznají. Obyvatel milionářské čtvrti londýnské nedostal se snad nikdy na západ dále než-li k Bance anglické. Přes to však chůze jeho stává se méně jistou, když tak vidí tu kol sebe všchnu tu žebrotu, strašlivou na pohled a lomozící pod jeho okny. Co tu chudásů, prodavačů sirek, kolovrátkářů, pouličních hudebníků, kresličů, kreslicích vaši podobu na chodníku, komediantů, pouličních akrobatů, polykačů ohně — jaký to žalostný a neodbytný obraz bídy! Zdá se opravdu, jako by zamýšlela vylézt z svého brlohu. Již několikrát byly tu uspořádány »průvody hladovicích«. V jednom z nich, vedeném komunisty, kráčelo 200 horníků až do samého středu města. A kolem nich shromáždil se mnohatisícový zástup nezaměstnaných na Trafalgar-Square. Nescházelo rudých praporů, prudkých a útočných řečí, ani revolučních písní. Ale veřejnost se nad tím příliš nevzrušila; v Anglii nedají se tak snadno vyrušiti z klidu. Ale Nelson, dívající se na to vše se svého sloupu, jistě nechápal, jakými cestami to kráčí osud jeho vlasti.

A je ještě jedna trhlina, kterou uniká bohatství britské, i o té se tu krátce zmíníme. Aby zamezila vzrůstu nezaměstnanosti, jala se anglická vláda podporovati také samotné průmyslníky. Značné sumy byly poskytnuty majitelům dolů jako náhrada za ztráty, které utrpěli vyplácením příliš vysokých mezd hornických. Ještě podivnější novotou bylo poskytování finanční podpory majitelům nových průmyslových podniků, ježto se doufalo, že tyto zaměstnají dělnictvo, nezaměstnané po zániku závodů starých. Od r. 1921 bylo započato s poskytováním subvencí cukrovarům na výrobu řepového cukru. Podpory tyto vyžadovaly nákladu 9 1/2 milionů liber.

Konečně jeví se přelidnění i v nemožnosti, ubytovati slušným způsobem tuto armádu zahálejších. Anglické brlohy, pověstné »slums«, jsou známy v celém světě. V ulicích lidových čtvrtí, mezi dvěma řadami jednotvárných domků hemží se celé mraveniště rozedraných chudásů na lepkavé dlažbě. A když přikvačí noc a celá rodina sejde se dohromady, není vzácností, když 7 neb 8 lidí je namačkáno v jediné světničce.

A tato jediná místnost nemá ani vodovodu, ani výlevky, často je jen na dvorku zapáchající voda. Takové jsou přes všechny pokroky hygieny v posledních letech, poměry v převážné části anglické chudiny. Mewilh Chamberlain, ministr zdravotnictví, prohlásil 17. listopadu 1928, že 317.417 rodin má byt jen o jedné místnosti, dalších pak 917.958 rodin má po 2 místnostech. Již před válkou nedostávalo se 320.000 domů. Jako ve Francii a z týchž příčin i v Anglii zarazila válka stavební ruch. Leč obyvatelstvo rostlo dále i za války. Vlády jaly se samy stavěti, ale jejich politika se svými stálými změnami programu narazila vždy na tytéž nesnáze. Ježto byla přijata soustava podpor, udílených úřadům místním, ukázala se věc velmi nákladnou, tím více, ježto, sotva vešlo ve známost, že se někde bude stavěti, ihned stouply ceny stavebního materiálu. Hlavní nesnáz však spočívá v tom, že ti, kdož bytu nejvíce potřebují, mají naň nejméně peněz. Při stavbě pořízené co nejchopodárněji nemůže činže klesnouti pod 15 šilinků týdně. A při tom sazba tato není ovšem výnosná a třeba dopláceti z kapes poplatníků. Nad to pak je i tato činže ještě příliš vysoká pro otce rodiny, který vydělává týdně necelé 3 libry, někdy stěží něco přes 1 libru. A jde-li o nezaměstnané, pak péče o ně spočívá plně na bedrech

obcí, mají-li být ubytováni. Ale to je nemožno. Většina domů postavených po válce je obsazena zámožnějšími dělníky, drobnými měšťany a nižšími úředníky. A nezaměstnaný může v noci vyspávat v parcích na vlhkém trávníku a ve dne potulovati se po nálevnách neb v jich okolí. Dodejme ještě, že tato bytová krize, nedovolující přemísťovati dělnictvo z území přetíženého do pásma uvolněného, boj proti nezaměstnanosti stěžuje — i věru musíme se obdivovati vládě anglické, jestliže nezoufá nad úkolem tak složitým, ne-li nevděčným.

Vskutku, nevděčným — neboť stálý příliv nových příchozích vyplňuje zase neustále mezery, jež se mezitím snad podařilo utvořiti v masse nezaměstnaných. Předseda »Board of Trade« prohlásil ve sněmovně dne 19. prosince 1927, že v letech 1922—1927 bylo opatřeno zaměstnání pro 1.160.000 lidí. Následkem starých přebytků zrozených jeví se každoroční průměr 150.000 uchazečů o práci, tak že počet nezaměstnaných udržuje se stále na stejné výši. A tak stává se práce věcí tak drahocennou, že, jak poznamenal v témže zasedání jistý poslanec strany dělnické, bělovlasí dělníci, kteří by si měli odpočinouti, rvou se o zaměstnání — zatím co mladý muž plahočí se bez práce. Není-liž to obraz dosti charakteristický pro stát přelidněný?

Přelidnění je státní nemocí všech dob, ale její novodobé příznaky jsou prapodivné, dle poměru mezi sklizní obilí a množstvím hladových, jež třeba nasytiti, ale také dle toho, kolik obilí koupí si dělník za peněz vydělaných.

Bohatství Anglie spočívá v jejím obchodu a průmyslu. Oba však překročily již svůj zenit, a upadají. André Siegfried ukázal příčiny, proč od r. 1923 tento úpadek nabyl tak hrozivých forem. Mým úmyslem není, vypočítávati zde všechny příčiny. Třeba jen konstatovati, že moderní moc hospodářská, o nic stálejší než jiná, není chráněna před vrtkavostmi osudu a otřesy. Vzpomeňme jen osudu loďstva benátského a veleříše Španělské.

Nejpadnějším příkladem jest anglické uhlí. Hlavní tento činitel v bohatství Anglie pozbyl oně svrchovanosti od těch dob, kdy vznikla mu strašlivá konkurence v petroleji a bílém uhlí. Jest aspoň 200.000 horníků, jimž uhlí nedovede již poskytnouti výživu. (Times, 21. listopadu 1928.) Ovšem, bohatství nahromaděné v Anglii, dovoluje těm, kdož přicházejí s holýma rukama, žíti ve společnosti, v níž zuří nezaměstnanost. Ale takováto prazvláštní, nezdravá a nebezpečná situace nemůže trvati dlouho. Když od r. 1923 odhadovány náklady nezaměstnanosti — snad z důvodů politických přemrštěně — na 400 milionů liber, připomenul p. Siegfried zcela případně, že je to břemeno rovné válečné náhradě. A tak, potrvá-li toto strašlivé břímě v neztenčené tíži, bude ve skutečnosti čím dále tíživějším, čím více bude k němu přistupovati úbytek vývozu, nemluvě ani o jiné dani, kterou musí Anglie platiti Spojeným Státům jako válečný dluh.

Krátce řečeno, to vše znamená pozvolnou zkázu. I pro obyvatelstvo jest to úpadek. Neboť dav, který žije na účet druhých, propadá demoralisaci a ztrácí svou důstojnost lidskou. Bývalá šlechta, o které se nám tvrdí, že »žila z potu lidu«, nevěnovala se jen pustým orgiím, — pěstovala i umění, vědy a vytríbené zábavy, jež tvoří civilisaci. Moderní příživnictví slouží jen neřesti. Ty miliony lidí, vydaných ponuré zahálce, hledají vytržení ve svých neradostných dnech jen ve hře a v alkoholu. To není pokrok. Ale žádá tak nadbytek lidnatosti.

II.

Věc zdá se podivnou, pomyslíme-li na rozlehlost říše britské. »Proč jen se ti lidé tísní doma na svém ostrově, když jim patří rozsáhlé země, volající po obyvatelích?« — tak zajisté řekne si mnohý.

Otázka vystěhovalecká je rovněž jednou z těch věcí, na nichž nejlépe pozorujeme rozdíl od poměrů předválečných. Každoročně opouštělo Anglii průměrně 250.000 vystěhovalců, vyrovnávajíc tak částečně nadbytek porodů. Ale válka zarazila vystěhovalectví nadobro, aniž odstranila nadpočet porodů. To je jednou ze základních příčin nezaměstnanosti. A jestliže po skončení války nastala emigrace znova, dosáhla jen nedostatečných rozměrů, jak patrně ze vzrůstu nezaměstnanosti. A ještě

podivnějším jest, že přes tuto metlu vystěhovalctví, místo, aby stoupalo, naopak kleslo hodně pod průměr předválečný. Dosáhlo r. 1920 285.102 lidí, v r. 1924 však jen 155.374 osob, a tato cifra se od té doby příliš nezměnila, ač ovšem vláda anglická hned od počátku krise chopila se věci. Tak ve zvláštní konferenci s delegáty dominií ujednán v r. 1921 t. zv. »Empir Settlement Act« z 31. května 1922, kterým zaručena byla finanční podpora mateřské země a spolupráce dominií při osazování vystěhovalců. Dnes lze říci, že naděje, kladené v toto opatření, se nesplnily; — výsledky jsou pranepatrné. Každoročně je na věc pamatováno ve státním rozpočtu položkou 3 milionů liber, — leč nikdy nebyla vyčerpána. Není nic příznačnějšího než toto zastavení vystěhovalctví u národa, který vysílal pionýry do všech skoro panenských zemí na zeměkouli. Doba, kterou započali skotští puritáni, byla snad již uzavřena smrtí Kitchenerovou. Dnes, kdy vše by mělo tlačiti Angličana ze země, — zůstává doma. Tím křečovitěji se tu drží.

Propaganda vlády a tisku naráží především na překážky vnitřního rázu. Především je to nemožnost, posílati do dominií zemědělce, kterých je tam nedostatek, ježto lze jim dáti k ruce zase jen dělnictvo průmyslové. Zemědělství anglické kleslo již měrou netušenou. Za to je hojnost, ba nadbytek dělnictva průmyslového již i v zámoří: tak ze 6 milionů obyvatel Austrálie, $2\frac{1}{4}$ miliony jsou soustředěny ve 3 městech na jihu. Není proto vzájemnosti v potřebách. Nezaměstnaný horník nebo tkadlec ví, že v Australii ho čeká stříhání ovcí. Takováto vyhlídka není s to rozehráti ducha dychtivého dobrodružství. Ovšem, noviny uvádějí příklady bývalých horníků a námořníků, kteří se v Tasmanii nebo ve Winnipegu stali bohatými farmáři. Ale takovéto případy jsou zcela výjimečné. V Kanadě, v Australii, na Nov. Zélandě jsou zřízena střediska pro zemědělskou »převýchovu«, v kterých musí přistěhovalí ztráviti půl roku, načež teprve jsou posláni k vzdělávání země dále. Ale celkem nepatrný jich počet nemá na pracovní trh v Anglii vůbec znatelného vlivu.

I vznikla myšlenka, místo lidem dospělým věnovati péči dětem, organisovati vystěhovalctví dětí. Mládež mezi 12 a 18 rokem, více méně opuštěná, může tvořiti nucenou emigraci. Povahy dětí nejsou ještě ustáleny, pročež se snáze přizpůsobí novým poměrům. Takovýmto způsobem bylo přes 80.000 dětí převezeno do Kanady. Vlast byla spokojena — méně již Kanada. Stávalo se příliš často, že dívky stávaly se předčasně matkami, a hoši, samostatní v 18 letech, spotřebovavše rychle svůj kapitál, stávali se nuzáky, nucenými přijmouti jakoukoli práci za každou mzdu. Armáda Spásy, která si vzala zvláště toto dílo na starost, dostávala od vlády kanadské subvenci, která jí byla odňata v r. 1926.

K těmto nesnázím přistupují ještě horší nesnáze mravní, a je jich celá řada. Auglie je intenzivně zurbanisována. Ve Francii, bohudík! — jsou ještě města stavěna na venkově. Avšak v Anglii bude venkov brzy už jen jakýmsi prodloužením měst, pokračováním periferie. Takovýto pak způsob života nezůstane bez vlivu na povahu národa, budě v něm nechut k venkovské samotě a neporušené přírodě. Sta a sta Angličanů, usdlých od počátku XIX. stol. v préríích kanadských, zanechali svých podniků jedině proto, že nezvyklý pocit samoty a osamocenosti stal se jim už nesnesitelným. A mnoho a mnoho jiných nezanechalo svých hospodářství jen proto, že nenalezli kupců. I vznikla myšlenka, řídit vystěhovalctví po rodinách z téhož hrabství. Ale tím stává se celá otázka problémem značně spleťtým a nákladným. Kam se poděli bývalí lovci z pralesů? Zdaž městský přepych a pohodlí neměly neblahý vliv na povahy Stanleyů a Liwingstonů? Jedna anglická povídka praví, že dva Angličané byli sami vyvrženi na pustý ostrov. První práci, kterou počali, bylo, že začali stavět mezi sebou dělicí zeď. Vše se mění, a nebylo by to po prvé, co se mění povaha Johna Bulla.

Pokud jde speciálně o třídu dělnickou, tuto nepobádá k vystěhování touha po lepším životě. Angličan z nižších vrstev nezná závisti. Zejména pak válka způsobila takové stoupnutí mezd, že dělník anglický dosáhl takové úrovně životní — daleko vyšší než dělník francouzský, — že ho neláká lesk pokladů zahraničních, i spokojuje se takovými požitky, které jsou na dosah jeho prostředků.

Na druhé straně zase válka značně posílila moc Trade-Unií a u jich členů povznesla značně osobní sebevědomí a vědomí jejich váhy korporativní. A tak dělník, který by se chtěl vystěhovati a

vystoupiti z tohoto vlivného tábora, váhá, jsa pojednou postaven před nejistotu o svoji budoucnost, kdy nebude míti žádné cizí opory. Ježto pak chudému vystěhovalci kyne jediné možnost, uchytiti se někde jako zaměstnanec na některé osamocené farmě — není pro něho pražádného lákadla, které by hovělo jeho touze po samostatnosti. Překážky tyto nejsou ovšem nepřekonatelné; bylo by třeba jen potřebné dávky energie. Ale více než 100letým výběrem byla země ochuzena právě o jedince nejenergičtější. Darwinova idea o výběru uplatňuje se u rasy anglické daleko snadněji než ve Francii. Do jisté míry, máme-li na mysli celé ty miliony a miliony mužů rozhozených do všech úhlů světa, mohli bychom říci s jiným Angličanem, že nynější domácí obyvatelstvo jest jen zbylým odpadkem. Ostatně, zdaž vyčerpánost Španělska nemá vznik v téže příčině?

Leč silným tlumičem energie jest »dole«, t. j. almužna, jak zde nazývají podporu v nezaměstnanosti. A stojí 18 šillinků na hlavu týdně, aby demoralisovala Angličana. Tato »almužna« nepovzbuzuje ani ku práci, ani k vystěhování. Naopak, působí jako starobní pense, zdržuje podporovaného v zemi. A tak jsme svědky této prapodivné anomalie: jednou rukou vláda poskytuje nezaměstnanému peníze, aby sbalil svoje věci a vystěhoval se, — druhou rukou zase jej podplácí, aby zůstal. Vpravdě, politikové mají strach z tohoto množství nezaměstnaných, kdyby měli trpěti hlad, i přiznávají mu právo na lenost.

Strana dělnická chce, aby nezaměstnaný mohl býti živ tak jako kdyby pracoval. A často, při všech těch podporách z různých stran, je to i možno. Nač by se pak vydával dobrodružství a nebezpečím vystěhování? Tak propadá dav nezaměstnanců hrubé bezstarostnosti a utvrzuje se v ní.

Nelze už říci, že by veřejné mínění bylo jednomyslně pro podporování vystěhovalců. Tak nedávno jeden poslanec strany konservativní prohlásil, že je proti němu, z důvodu, že přijde na 800 liber vystěhování jednoho muže 21letého. Zůstane ovšem vnitř říše; ale finanční náklad s tím spojený připadne vždy na bedra poplatníka mateře-vlasti.

Toto hledisko, dosti nové, není dosti všeobecné, aby mělo vliv na politiku. Ale je aspoň příznačným pro osvětlení ducha, jaký panuje ve vztazích mezi metropolí a dominiemi. A v tomto duchu spočívá, možno-li tak říci, uzel anglického problému populačního.

Po říšské konferenci r. 1926 uzavřena byla mezi pěti vládami, totiž Velkou Británií, Kanadou, Austrálií, Novým Zeelandem a Jižní Afrikou zásada, že jsou si vůči sobě navzájem dokonale rovny, že žádná z nich nemá práva, dávatí druhým nějaké rozkazy. Při tom třeba si však uvědomiti, že Kanada má jen 2·4 obyvatele připadající na 1 čtver. míli, Australie ještě méně (1·8) — kdežto Velká Británie má hustotu 482 obyv. na míli, kterážto hustota dosahuje v Anglii samotné až 649 na 1 čtver. míli!

A tak mnoho a mnoho vlajek Spoj. Království vlaje nad nesmírnými, liduprázdnými prostrami, — leč držitelé jich zakazují sem přístup svým vyděděným bratřím, kteří nemají již dosti místa pod sluncem mateřské země! Ne sice absolutně, ani oficiálně, toť jisté. Ale praktický výsledek není o mnoho lepší. Takže, kdyby tito lidé mohli být exportováni — kterážto možnost zůstává vyhrazena budoucnosti, — Anglie nenalezla by ani dostatečného odbytiště ve své říši. Obyvatelé každého z dominií, tvůrci jednoho hospodářského organismu, chtějí raději těžiti ze svého postavení, než by jeho výhody povolili druhým. Na východní polokouli pak byli nuceni, jako Spoj. Státy, brániti se invasi žlutých. Od té doby, co její velký soused uzavřel téměř nadobro svoje dvěře vystěhovalcům, i Kanada brání se záplavě nežádoucích. Odtud vyplývají státní opatření proti přistěhovalcům, a to i proti zemi mateřské a její metropoli, jejíž trápení a domácí trampoty zemím zámořským leží příliš málo na srdci, než aby rušily jejich sobectví.

Přehlédněme stručně obzvláštní poměry v každém ze zámořských států, abychom seznali, co vše tu působí nesnáze vedle jejich egoismu.

V Kanadě jen pětina orné půdy je obdělána a materiální organisace je příliš silná a příliš těžkopádná pro slabé zalidnění země. Přes zřejmý nedostatek lidí je vláda, jako v ostatních dominiích, nakloněna podpoře přistěhovalců více slovy než skutky. Vždyť i tam je nezaměstnanost, protože válka způsobila tu přílišný rozvoj průmyslu. A pak, příliš rychlý příliv přistěhovalců, po němž volají

nevzdělané lány na západě, způsobil by porušení hospodářské rovnováhy na škodu východu, kde je těžiště moci vládní a kde vládne ochránářství — kdežto na západě nikoli. A konečně — a to je snad důvod hlavní, — třeba chrániti jistou rovnováhu politickou. Neboť již od XVIII. století bují zde soupeřství mezi živlem anglosaským a kanadským živlem francouzským. Tento vykonává kontrolu nad liberální vládou, která je u vesla — až na krátká mezidobí — od r. 1921. Přílišný příliv živlu britského byl by nebezpečným, zvláště od těch dob, kdy následkem nezaměstnanosti kanadští Francouzové po statisících stěhují se do Spoj. Států. A tak vystěhovalců z Anglie do Kanady rychle ubývá. Dnes obnáší jich počet jen něco přes třetinu počtu z r. 1926. A nastane snad brzy doba, kdy Kanada nebude již ani britskou.

Austrálie naproti tomu, když domorodé obyvatelstvo téměř vymizelo, je úplně stejnorodá a britská. Leč přesto není o nic lákavější. Nepřátelství proti přistěhovalcům vychází tu od Trade-Union, zde již dávno zakotvených a mocných. Vznikly r. 1838 a dostaly se k vládě v r. 1904, kdy vláda federální spadla do rukou ministerstva dělnického. Organisované svazy dělnictva, které bylo vždy a všude nepřítelem jakéhokoliv přistěhovalectví, nabyly ještě většího významu a moci za války světové a po ní. Vlivem jeho bylo uplatňováno třídní zákonodárství, které umožnilo dělnictvu dosažení velice slušné »životní úrovně«. Mnohý námořník neb lodní dělník má zde větší příjmy než leckterý řemeslník evropský. V horkých částech země, kde je nouze o nádenictvo, platí se až 2 libry šterlingů denně za sekání cukrové třtiny. Ti, kdož mají zde takovéto platy, nechťjí ovšem trpěti konkurenci cizí, ať už Evropanů, či Asiatů. Až na zvláštní případy každému přistěhovalci, který tu přistane s uzavřeným kontraktem s některým australským zaměstnavatelem — nezbude, než rychle se vrátit zase, odkud přišel, nechť si je to z Anglie, či odjinud. Takovýmto způsobem bylo odmítnuto 30% těch, kdož z vlastního podnětu opustili vlast. A podaří-li se přistěhovalci dostat se sem a zde se uchytiti, setká se takový nováček s těžkými nesnáze, neboť živobytí je tu nesmírně drahé. Je to následek vysokých mezd a ochránářství, které ještě značně sesílilo v listopadu 1927. Jakmile nějaký průmysl je postaven pod ochranu, příslušná Trade-Union domáhá se svého podílu na novém zisku. Je-li špatný odbyt — nastává deficit. Jistá odvětví výrobní, která jsou teprve v počátcích, jako výroba cukru, vinařství a bavlnářství, trpí značné ztráty, jimž stát snaží se čeliti subvencemi z prostředků veřejných. A tak celá řada daní dopadá na bedra původního výrobce-zemědělce, trpícího již značně vysokými výlohami dopravními. A tak ani zde není pranic, co by dovedlo podnítiti energii podporovaného povaleče z Whitechapele.

Všechno úsilí vynakládané v jeho prospěch má, jak se ukazuje, pramálo naděje na úspěch. M. Améry, státní sekretář pro dominia, podnikl dokonce jakési propagační tournée po dominiích, na němž snažil se přesvědčiti tamní dělnictvo, že by imigrací ani nevznikla nezaměstnanost, ani se nesnížila jeho životní úroveň. A vláda anglická uzavřela s některými státy australskými půjčky ve výši 34 milionů liber, aby byl během 10 let opatřen »domov« pro 450 tisíc vystěhovalců. Ale zkušenost uplynulých 10 let nezbuzuje pražádné naděje na úspěch. V Anglii jsou si toho vědomi, a veřejné mínění počíná se tím rozjítřovati. Komandant Locher-Lampson končil jeden svůj článek, jinde citovaný, těmito poněkud ostrými slovy na adresu Austrálie: »Jest to politika šílená. Politika, jež odsuzuje obrovské tyto lány země k tomu, aby zůstaly liduprázdný a bezmocny. Tato liduprázdná prostranství lákají však nejen přátele, — vábí i nepřátele. Nechť se má Austrálie na pozoru! Mateřská země úpí pod tíhou zbytečně posádky, nákladně vydržované. Podlehne-li, případně Austrálie nejbližšímu a nejmocnějšímu sousedu.« Vskutku, takto připravují se osudy divokého konfliktu hrozícího nad Pacifikem.

O Novém Zeelandě zmíníme se jen krátce. Jednak sociální a hospodářský stav země podobá se zde poměrům v Australii, až na to, že většina není dělnická, a pak pro přílišnou vzdálenost není ostrov tento již předmětem emigrace. Jeho přistěhovalci skoro vesměs přicházejí z Austrálie. Není jich tak mnoho, a počet vystěhovalců rovná se téměř počtu přistěhovalých. I tato země zajímá se velmi málo o starosti země mateřské, které působí největší náklad na udržování námořnictva. Připadát z ná-

kladů na ně na 1 obyvatele: ve Velké Británii 25 shillingů, v Australii 17, na Novém Zeelandě pak jen 10 shillingů, a to ještě teprve od září 1927.

V Jižní Africe jsou poměry ještě daleko méně lákavé než kde jinde. I zde je nezaměstnanost a již na 100 tisíc ubohých bílých dělníků krutě trpí konkurencí 5 milionů Batuu, a v Natalu zejména Hinduů. Tito byli sem přípustěni v r. 1860. Roku 1911, kdy jim další přístup zakázán, bylo jich už 152.309, a od té doby jich počet ještě značně vzrostl. Bylo třeba zákonných opatření, aby zabrzděna byla takováto konkurence tohoto laciného dělnictva: bylo zakázáno zaměstnávat je v celé řadě podniků, živobytí ztíženo jim vysokou roční taxou, uvalenou na každého Asiata, a jinými ještě opatřeními. To bylo příčinou častých vzpour mezi nimi a revolučního stavu, jenž podnítil apoštolskou činnost Mahatma Ghandi-ho. Dělnictvo domorodé požívá zde ochrany proti dělnictvu přicházejícímu z kolonií portugalských. Ti, kdož jsou zaměstnáni v zemědělství, opouštějí půdu a stěhují se do měst, kde je jich již 638.000. Ti pak, kdož jsou zaměstnáni ve městech, jsou decimováni tuberkulosou. To jsou ovšem poměry pramálo lákavé. Proto také počet přistěhovalců - bělochů, který v r. 1903 obnášel 71.085, klesl v r. 1913 na 39.827, v r. 1920 na 22.135, a v r. 1924 na pouhých 7.697! Počet vystěhovalých je značný, často převyšuje počet přistěhovalých. Tak v r. 1923 vystěhovalo se 12.054 dělníků, v prvých 3 čtvrtletích r. 1924 pak 7.491 Evropanů, většinou Angličanů, trvale z Jižní Afriky.

Vedle všech nesnází starého data působil na přistěhovalectví do Jižní Afriky americký zákon o přistěhovalcích z r. 1924. Následkem tohoto zákona obrátil se sem proud vystěhovalců z vých. Evropy: Poláků, Rusů, Litevců. Federální vláda byla nucena učiniti přísná opatření k omezení tohoto návalu. Napříště není zde již místa pro bělochy, pokud jde o práce ruční, zemědělské i průmyslové. Jsou jim otevřeny dosud jen závody technické a dozor nad zaměstnanci barevnými. Tedy, jinak řečeno — zase nic pro ony miliony rukou nezaměstnaných ve Spojeném Království. Dodejme pak ještě, že jako v Kanadě, i zde otázka rasová budí nepřátelství proti všem, kdož sem přicházejí ode břehů Temže.

Tento letmý přehled po Pacifiku a seznání poměrů zde panujících budí v nás dojem, že sloupy této části světa jsou umělé a vratké, a že kmen anglosaský, zachvácený cizopasníky na svém pni, je silně ohrožen i ve svých vzdálených ratolestech.

Nesnáze demografické seslabují Anglii doma, zatím co otázka dominií skrývá pro ni trvalé nebezpečí světové, které může v nejbližší budoucnosti vyžádati si napětí všech jejích sil. Možnosti a dohady o budoucnosti Pacifiku nejsou předmětem této studie. Ale vidíme, že jak na straně anglické, tak na straně americké základem jich je otázka populační.

Zároveň vidíme, jak málo poddajnými a pohyblivými staly se massy, a to i přes dnešní snadnost dopravy, nebo snad právě proto. Držitelé území, nejspíše proti cizímu úsilí již dostatečně chráněni svojí vzdáleností, chrání se zákonem, t. j. mocí. Ale tato ochrana činí z nich poddané jich území, a váže je na ně. Svět nabývá tak tvárnosti neměnitelné a ztrnulé, že napříště jen násilím může být změněna. Co platno, že Amerika vzdálena je dnes od Evropy pouhých 33 hodin letu, — přesto Evropa nemá tam přístupu. A nic není příznačnějšího než postavení Anglie: žádný stát nemá tak rozsáhlých a přímo ideálních území pro odliv přebytečného obyvatelstva, jako ona. A území těchto nabyta svými výboji, svojí energií, svojí krví. Ale dnes jí unikají, tak jako by jich vůbec nebylo, nechávající mateřskou zemi zcela na holičkách. Dnes už nelze říci: jest ještě dosti místa pro kolik milionů lidí, vždyť zbývá dosud tolik a tolik čtverečních kilometrů země panenské. Ale tato země je hlídána žárlivěji, než byla kdy hlídána jaká panna: »Dotýkati se zakázáno!« Taková je skutečnost. Nebyla-li přímo cílem a úmyslem státníků, aspoň je skutečným výsledkem jejich politiky, diktované nacionalismem nebo syndikalismem, které si co do náročnosti a příkrosti jeden druhému nezádají.

III.

Nemajíc takto možnosti odlivu pro svoje přebytky, má Anglie možnost obrany jen prostředky, jež závisejí na ní samotné: omezením přistěhovalectví a omezením počtu porodů.

Za války uzákoněna řada opatření, jimiž uzavřen přístup do Spoj. Království příslušníkům států nepřátelských. Když pak po skončení světové války hrozila příšera nezaměstnanosti, rozšířena platnost těchto opatření na všechny cizince vůbec. Stalo se tak zákonem, zvaným »Aliens-Order« z r. 1920, doplněným a pozměněným v r. 1923. Tento zákon — na rozdíl od jiných podobných zákonů — nestanoví nijakého přesného počtu cizinců, který smí být do země připuštěn, ani nestanoví podmínky jejich připuštění. Je po této stránce čistě anglický, t. j. ponechává ministerstvu vnitra právo stanovit jeho rozsah podle toho, jaký je právě stav domácího trhu práce. A úředníci i zřizenci, kteří jako výkonné orgány provádějí tento zákon v přístavech, používají zcela beze studu volnosti, jakou jim zákon ponechává. O této libovůli mohli by vyprávěti mnozí a mnozí z těch, kdož sem připluli přes kanál. Proto, zažádáte-li si o povolení několikaměsíčního pobytu, nejste-li důkladně a bezpečně opatřen, čím třeba, — nevystupujte v Newhavenu: může se vám státi, že budete zatčen, nelítostně prohledán, vaše doporučující listy rozpečetěny, a vy i s tím vším zase vsazen na nejbližší loď jedoucí odtud. Nemine téměř dne, aby se tu neodehrávaly takovéto scény.

A tak je počet cizinců usedlých zde po válce nepatrný, srovnáme-li jej na př. s počtem 3—4 milionů cizinců žijících ve Francii. Koncem března 1927 bylo všech cizinců ve Spojeném Království jen 271.631 — v počtu tom však jest 90% cizinců usedlých tu již před válkou. Takovýto stav je výhradou říše ostrovní. A ovšem zaviňuje prašpatnou konjunkturu pro kosmopolitické zábavní středisko londýnské a majitele jeho atrakcí.

Chce-li cizí dělník nastoupiti místo v Anglii, pak podle shora uvedeného zákona musí jeho zaměstnavatel obdržeti od ministerstva práce povolení, že smí cizího zaměstnance přijmouti. R. 1922 podala vláda na dotazník »Mezinárodního úřadu práce« tuto odpověď: »Až dosud bylo nutno nedělovat cizincům povolení, přistáti v Anglii, aby si zde hledali zaměstnání.« Později bylo poněkud povoleno v této přísnosti. Během čtyř let 1923—1927 bylo vydáno 20.000 povolení; v prvých 9 měsících r. 1928 bylo jich vydáno 5.713. A můžeme být jisti, že i tato povolení byla dána jen ze skutečné potřeby. Většina těch, kdož byli sem do práce připuštěni, byli sluhové, kancelářští zřizenci, inženýři a zapracovaní dělníci cukrovarnickí. (Anglie pokusila se o to, zavést v zemi výrobu cukru řepového.) Ale přesto tisk anglický protestoval proti takovéto »blahovůli« projevované vůči cizincům, byť sebe skrovněji.

Zde budiž mně dovoleno čerpati z toho jisté naučení pro dělníka francouzského a upozorniti na nebezpečí, hrozící Francii. Dělnictvo francouzské, nechápajíc vlastních zájmů, a s krátkozrakostí a chabostí, hodnou chabostí ostatních tříd sociálních, dopustilo, aby bylo tísněno a okrádáno konkurencí dělnictva cizího. Davši se zaslepiti od svých t. zv. »vůdců«, kteří, nikoli bez postranních úmyslů, domáhají se rovnosti i pro dělníka-cizince, přivodilo, že i nad ním počíná se vznášeti stín nezaměstnanosti se všemi bédami, jaké přináší s sebou příšera nezaměstnanosti na svých černých perutích. Zatím, co bylo tak snadno odvrátiti tuto pohromu, ba dokonce i bylo lze snadno docíliti i zvýšení mezd! Místo toho jde se v hlouposti tak daleko, že se vyplácejí podpory v nezaměstnanosti i nezaměstnaným cizincům — tedy něco, pro co se právem smějeme Francii, když se dovídáme o této neuvěřitelné naivnosti.

Nadto je přísnost, s jakou Anglie uzavírá svoje přístavy Francouzům, nebezpečím pro rozmach Francie. Znemožňuje se mladým mužům Francouzům, naučiti se anglicky způsobem jedině vhodným, t. j. na místě samém, a opatřením takovým nikterak neposlouží se tomu, aby se Francouz povznesl ze své ignorance, t. j. neznalosti ostatního světa. Před válkou bylo 30 tisíc Francouzů usedlých v Anglii. Dnes není jich tam ani polovina, a jejich počtu stále ubývá.

IV.

Zredukování počtu přistěhovalců téměř na nulu jest tedy jen prostředkem negativním, a předlňnění se jím neodstraní. I zbývá už jen malthusianism, který je s to zaútočiti přímo na kořeny tohoto zla. Úmyslné omezování počtu porodů — Birth Control — je zde věcí ještě méně pohoršlivou než ve

Spoj. Státech. Jen ve Francii panuje po této stránce pokrytectví. Věc se prakticky provádí — ale nad pravým jménem se veřejnost pohoršuje.

Theorie omezování počtu porodů podporována je v Anglii týmiž argumenty jako ve Spoj. Státech. Ale zde snaží se zahaliti ji v jakousi méně zoufalou ideologii, neuvádějíce za hlavní důvod stránku biologickou, nutnost omezování porodů pro samu »rasu« — ježto rasa anglická nemá zapotřebí ani vzrůstu, ani ochrany. »Birth-Control« odůvodňuje se zde hlavně důvody hospodářskými, což lépe odpovídá veřejnému citění národa, stíženého pohromou nezaměstnanosti, i směru, jakým se bral historický vývoj jeho ideí.

Původcem této theorie jest muž, jež jeho odpůrce, Goldwin, nazval »hrůzným a ponurým geniem, hotovícím se udusiti veškeru naději lidského plemene« — Malthus, a hluboký ohlas, jaký měl všude jeho výstražný výkřik na poplach. Upadl v zapomenutí, když po pádu Napoleonově, během XIX. stol. rozprostřela se po celém světě nadvláda britská, prováděná pronikáním rasy anglosaské do všech pevnin. Přes to zásady Malthusovy byly přijímány a zachovávány v rodinách intelektuálů. Praktické důsledky, které tento reverend oddálil, byly však již za jeho života a po prvé hlášány jedním z jeho žáků; byl jím Francis Place. A r. 1848 slavný filosof a národohospodář John Stuart Mill prohlásil se kategoricky za zastávce této theorie, ba zašel ještě dále, hlásaje: »Není příliš naděje na nějaký pokrok morálky, dokud na zplození četné rodiny nebude se pohlížeti s týmiž city jako na opilství nebo jinou fysickou výstřednost.« Leč teprve po r. 1876 přicházejí tyto myšlenky z okruhu theoretiků a počínají se šířiti a ujímati ve veřejnosti. Hlavně stalo se tak zásluhou procesu Brandlaugh-Annie Besant. Annie Besantová, hlasatelka theosofismu, vydala spisek o malthusianismu. Byla postavena před soud, rovněž i vydavatel. Proces tento trval velmi dlouho a působil svého času velký rozruch. Různé a vzrušené fáze tohoto procesu, který skončil osvobozením obžalovaných, učinily pronásledované doktríně nejvydatnější reklamu. R. 1877 utvořila se »Liga novomalthusianská«, která vydávala výbojnou a čilou revui »The new generation«. Nelze zde citovati všechny publikace, které od té doby podporovaly a propagovaly celé hnutí.

Mýlili bychom se však, kdybychom si představovali dnešní přívržence této theorie jako nějakou výlučnou kastu propagátorů; zuřivých sršatců a revolucionářů. Náleží všem vrstvám společenským, v prvé řadě k vrstvám inteligence, které obírají se problémem populačním po stránce vědecké: Carr-Saunders, profesor na universitě Liverpoolské, který vydal o věci důkladné a úctyhodné dílo, — prof. Julien Huxley z Cambridge; Harold Wright, který vydal obsáhlé dílo vědecké s předmluvou od John Maynart Keynes-e. Věhlasný tento národohospodář, pojednáváje o otázce populační, prohlašuje, »že nezůstane pouze otázkou národohospodářskou, ale v dohledné budoucnosti stane se nejvýznamnější ze všech otázek sociálních, otázkou, jež rozvíří některé z nejhlubších pudů a vzrušení lidských, a rozníti vášně tak prudké, jako kdysi boje náboženské«. Příznačnou jest i kniha Harolda Coxe, vynikajícího žurnalisty a spolupracovníka Timesů, horlivého hlasatele nauky Birth-Control. A celá řada jiných, jež nemožno zde uváděti, podala o této theorii svoje zdůvodnění a schválení se stanoviska vědeckého. Ze známých spisovatelů patří k zastáncům tohoto hnutí: Wells, Arnold Bennett, Bertrand Russel. I Bernard Shaw patřil s počátku mezi zastávce, leč později změnil své přesvědčení, což u něho není překvapením. Dne 15. listopadu 1928. Unie Cambridžská, proslulá a více než stoletá »debatní společnost« (debating society) měla na denním programu omezování porodů. Nesčetný zástup naslouchal vývodům řečníků a účastnil se debaty. A hlasování dopadlo ve prospěch Birth-Control poměrem hlasů 512 proti 315. V téže době vyšla zpráva lékařské komise, jmenované »Národní radou pro veřejnou mravnost«, sbohem to oficielním: nejslavnější jména z kruhů lékařských a kapacity vědy lékařské prohlašují se tu skoro jednohlasně za zastávce malthusianismu. Mezi ně hlásí se ostatně i osobní lékaři královi, lord Dawson of Penn, a sir Arbuthnot Lane, jenž operoval Eduarda VII. Dále je neúnavnou propagátorkou tohoto hnutí doktorka Stopes-ová, mající svůj protějšek na druhé straně Atlantiku v lady Sanger-

ové. Její spisy, v nichž mnohé stránky naplňují nás úžasem, lze koupiti všude. A celá řada význačných a vynikajících žen věnuje svoji činnost i prestýž této věci.

Nebude jistě nadsázkou, tvrdím-li, že osvícené mínění je z valné části pro věc získáno. Pohlédneme-li do sfér úředních, charakteristickým rysem je postavení, jaké zaujala k věci r. 1926 sněmovna lordů. Lord Buckmastr předložil jí resoluci, která žádala, aby bylo »dobročinným komitétům« — (Welfare-Committees — jakési to veřejné poradny pro ženy a děti v oboru sociálního zdravotnictví) — dovoleno, udíletí vdaným ženám poučení, jakými prostředky nejlépe omeziti počet členů rodiny. Návrh byl zamítnut 57 hlasy proti 44, — tedy nevelkou většinou. Sněmovně poslanecké pak nebylo dáno, vysloviti se o takovéto otázce. Rovněž žádná ze tří stran politických nemá o věci vyhraněné a přiznané stanovisko, — jsou jen mínění osobní. Vůdcové tohoto hnutí kladli velké naděje v nastolení vlády labouristické.

V r. 1924 obrátil se zvláštní výbor na zástupce Mc. Donaldova, zastávajícího úřad ministra zdravotnictví, se žádostí, aby bylo »dobročinným komitétům« dáno potřebné svolení, — leč marně. A v říjnu r. 1927 byla otázka omezování porodů jako jedna z nejzávažnějších předložena sjezdu strany labouristické. Byla podporována většinou delegátek — žen, velmi početných v této straně, a vzbudila prudkou bouři. Tajemník strany, Arthur Henderson, jménem výkonného výboru odepřel však přihlásiti ji do programu strany, ponechávaje věc osobnímu úsudku jednotlivých členů. Jeho krok byl schválen 2.885.000 hlasy proti 250.000. Pohnutky k tomu byly prazvláštní: nebyla to otázka principu, nýbrž volební oportunist. Strana dělnická děkuje za mnoho svých poslaneckých mandátů — hlavně v průmyslových střediscích ve středu Anglie — hlasům irských katolíků. A nebylo radno, vzbuditi jejich nevoli, neboť církev katolická zůstává v Anglii jediným nekompromisním odpůrcem Birth-Controlu.

Celkem lze říci, že cítění náboženské je hlavní překážkou, ač od úmrtí královny Viktorie značně ochablo. Dosud však brání vedoucí církvi, zaujmouti pevné stanovisko ve věci tak choulostivé, dotýkající se důležitého — byť ne podstatného — činitele, totiž tradicionelní morálky. Arcibiskup canterburský, primas Anglie, ve své předmluvě ke knize zavrhuující omezování porodů prohlašuje svůj souhlas s vývody autora, který zavrhoval »Birth-Control« jako zákrok všeobecný, leč přípustný v četných případech.

Jiní neukládali si takovou rezervu, jako na př. doktor Barnes, biskup birminghamský, jehož theologické názory vzbudily nedávno pohoršení pravověrných anglikánů, a který se za omezování porodů zcela otevřeně přimlouval, dále ctihodný doyen Inge z katedrály sv. Pavla, jehož každý projev má široký ohlas v tisku anglickém, a jenž neopomine jediné příležitosti, aby nehlásal svůj malthusianism. Leč přesto přese vše, dokud obrat v církvi protestantské nebude úplný a všeobecný, nevystoupí vláda ze své rezervy, obávajíc se, aby nenarazila na skrupule, pro které právo na respekt je u Angličanů věcí samozřejmou. Ale dříve nebo později případně politické vítězství argumentům, jež rozvíjel v r. 1926 v rudé sněmovně lord Buckmaster. Podávám je zde ve výtahu, přenechávaje jemu samotnému zodpovědnost za ně: omezování počtu porodů má být umožněno chudým, protože bohatí praktikují je už dávno, — je jediným lékem proti bídě, fysickým vadám a zvrhlosti — zabraňuje sesurování vrstev dělnických, aniž by zmenšovalo vojenskou sílu země, neboť budoucí války nebudou se vyhrávat počtem vojska, nýbrž mozkiem, — je jediným prostředkem proti nezaměstnanosti, a jedinou náhradou za nedosažitelnou zdrželivost. — Pokud jde o církev římskou, pro niž urozený lord prohlašuje svoje sympatie, — »nemá moci, vnucovat nám svoje názory«. Protipapežské hnutí, jež se nedávno objevilo, svědčí o tom, že marně bude se církev římská stavěti proti vůli národa, jestliže se tato projeví.

Zatím není propaganda pro umělé omezování porodů ani zakázána, jak tomu je ve Spojených Státech, ani oficiálně prováděna jako v Holandsku, kde stát vydržuje k tomu cíli as 50 klinik. Nic neomezuje iniciativu soukromou, která je v Anglii velmi energická. Jsou zde dvě společnosti pro zřizování klinik pro »Birth-Control«. Bylo jich otevřeno dosud asi 15 v různých městech: 8 v Londýně, 1 pro venkovský okres cambridžský, jedna v hornickém území, většina ostatních v lidových čtvrtích velkoměst. A počet jich poroste dále, neboť společnosti jsou velice agilní a těší se vysoké patronanci. Stal se i případ, že jedna z »dobročinných společností« otevřela kliniku pro udílení porad v téměř

městě, kde jí samotné udílení těchto porad bylo zakázáno. V jiných případech zase, a to stále víc a více, Welfare-Centre posílá své klienty diskretně do klinik soukromých. Konečně i obchodníci starají se o to, aby měli nějaký zisk z výchovy lidu. Cizinec, zavítavší do Londýna, neubrání se údivu, vida tu spoustu krámů a obchodů, prodávajících a veřejně nabízejících svoje »zboží«, které je tu zcela bez ostychu vystaveno ve výkladech, obklopeno obyčejně zásobou příslušné literatury jednak vědecké, jednak hodně podezřelé, vedle níž pro zpříjemnění bývá přiloženo několik »pařížských krásek« na pohlednicích.

Ještě před nějakými 20 lety takovéto výkladce byly prostě nemyslitelné. Od těch dob se však Anglie, jako celá řada jiných států, hodně změnila. Propaganda malthusianská byla hodně vydatná, počet porodů silně poklesl, a v budoucnu lze čekat ještě rychlejší pokles natality. Tento započal v roce 1876 — do kteréhožto roku spadá proces Brandlaugh-Besant. Počet narozených činil 36 na 1000 obyvatel. V třetím čtvrtletí r. 1927 obnášel již jen 16·7⁰/₁₀₀. Tedy pokles zajisté značný, ač skutečný úbytek jest o něco menší, neboť i základní počet — celkový počet obyvatelstva — vzrůstá, a s ním počet obyvatel bezdětných. Nicméně faktem jest, že kolem r. 1880 zarazil se rozmach mízy anglosaské, a zároveň její moc politická i síla hospodářská dospěla vrcholu: Indie definitivně podrobena, vybudován průplav suezský, přibližující hlavnímu městu Anglie značně její osady, a Anglie zajistila si ovládnutím Egypta tuto cennou životní tepnu, zatím co nejkrásnější území africká spadla pod její moc. Ale z toho vzešla řevnivost Německa a Spoj. Států, a podle příkladu, který dala Kanada už v r. 1867, Austrálie, Nový Zeeland a Jižní Afrika uvolnily svá pouta vůči Londýnu, přeměňvše se v »dominia«.

Počet porodů v Anglii a Jižním Walesu obnášel v desetiletí 1901—1911 . . 9,291.000, v letech 1911—1921 už jen 8,275.000. A v šestiletí 1921—1926 (včetně) obnášel úhrnný počet porodů 4,322.481, tedy průměrně každého roku o 100.000 méně. Nejnižší počet porodů vůbec byl ve 3. čtvrtletí 1926, kdy zaznamenán počet nižší než v letech válečných. V nejhudších a nejpłodnějších čtvrtích londýnských kleslo procento natality z 36⁰/₁₀₀ na 23⁰/₁₀₀.

Tyto cifry samy o sobě nepodávají ještě obrazu o tom, zda se i celkový přírůstek obyvatelstva zmenšil ve stejném poměru, neboť postupně klesala zároveň úmrtnost, zvláště úmrtnost dětí. V letech 1876—1880 připadalo na 1000 porodů o 145 úmrtí dětí ročně méně. Ve 3. čtvrtletí 1926 klesla i úmrtnost dětí na 50⁰/₁₀₀ — nejnižší to počet, jaký kdy byl zaznamenán.

»Proto« — pravil Herold Cox — »vážným úkazem není ubývání porodů, nýbrž to, že našeho obyvatelstva rychle přibývá.« Předvídal pro rok 1927 čistý přírůstek 180.000 lidí. Tento přírůstek obnášel v r. 1920 asi 500.000 lidí, v r. 1923 ještě 314.000, roku 1926 už jen 241.000. Bude-li to takto dále pokračovati, pak bude Anglie za nějakých 12 let v poměrech tak ustálených jako Francie.

Pokles natality není naprosto zjevem novým, ani výlučně anglickým. Rok 1927 jeví značný pokles natality i ve dvou státech, které jsme si navykli pokládati za nejpłodivější, totiž v Německu a v Itálii, a to i přes hospodářskou prosperitu. Tisk francouzský viděl v tomto úkazu něco tak neobyčejného a pozoruhodného, že upozorňoval na veřejné mínění francouzské, neváhaje dokonce prohlášovati úkazy tyto za nebezpečné a znepokojující! Ale pro koho vlastně? Angličané znepokojují se poklesem natality daleko méně než Němci a Italové. Snad je to nesporným výsledkem propagandy malthusianské. Zákony lidské plodnosti jsou velmi záhadné a těžko zbadatelné. A touto propagandou, ač nelze jí upřít účinnosti, nelze vysvětliti vše. Jsou ještě jiné a složitější příčiny zmenšené natality, leč při tom i zmenšené úmrtnosti dětí v zemích těžce civilisace. Ale nazírání, jaké šíří zastánci omezení porodů bude mít za následek, že se budeme smířovati s tímto faktem a zařídíme se již podle něho, místo abychom volali na poplach, jak činí na př. tisk italský. A jestliže takto zanikne odvěká víra, že síla státu tkví v množství jeho obyvatelstva, a místo ní nastoupí názor Platonův a Aristotelův, že jest výhodnějším menší počet, leč obyvatel dokonalých, — dočkáme se toho, že světová politika zabočí na zcela jiné koleje, hlavně politika Anglie, která při své koloniální expansi je věcí touto nejvíce dotčena.

Pokroky malthusianismu byly by nám nepochopitelné, kdybychom neviděli, že jsou výsledkem vzrůstajícího vlivu anglické ženy ve veřejnosti. Názory Johna Stuarta Milla byly jí diktovány hlavně úctou k osobní důstojnosti ženy. V r. 1848 nebylo ještě jednotného mínění. Ale od té doby nastala radikální změna ve společenském postavení žen, v útvaru rodiny anglické, že vzbudila obdiv *Le Play*¹ a později *Boutmy-ŕiv*². Až do r. 1870 neměla vdaná žena žádných práv, neměla téměř vůbec právní osobnosti asi tak jako v právu římském žena podrobená moci manželově («*manus*»). Ale během několika let nabyla podle zákona občanského rovnosti s mužem. A v životě rodinném vymizelo výhradní právo manželovo nadobro. Zákonem z r. 1925 usnadněn rozvod i chudým tak jako bohatým: nikdy nebylo tolik rozvodů jako v r. 1926. V životě veřejném pak vyvíjejí ženy anglické takovou činnost, o jaké se ani nezdá ženě francouzské, jejímuž vkusu se protíví. Žena anglická neváhá řečniti ve veřejnosti, třeba pod širým nebem, někde v zákoutí Hyde-Parku a kde se jen dá, třeba i v kostele. Je málo veřejných shromáždění, řečí, projevů, aby nevystoupila na řečnickou tribunu aspoň jedna žena — někdy dokonce i mladá a hezká. Lloyd George, pronášeje v Queens-Hallu svoji plamennou řeč k nesmírnému davu posluchačů, má po boku svoji rozkošnou dceru. Několik žen je již členy parlamentu; jedna z posledně zvolených, lady Iveagh, nastoupila prostě na místo uprázdněné po jejím manželu a svoje voličské schůze konala za účasti své dcery.

Jest dosti vztahů mezi hlediskem demografickým a feminismem anglickým, — budiž mně proto dovoleno podati v této studii krátký přehled. Anglický feminism nebyl by tím, čím dnes jest, nebýti strašlivého vystěhovalectví, které trvalo od konce válek napoleonských až do války světové. Jím byly ostrovy Anglie ochuzeny nejméně o 16 milionů lidí (tolik obnáší počet vystěhovalců registrovaný, skutečný počet vystěhovalých byl snad dvojnásobný), převážnou většinou mužů. Žena, která zůstala ve vlasti, ve starobylé domovině, byla nucena zorganizovati si sama svůj život, i podařilo se jí domoci se volnosti a zjednati si vážnosti. Zvláštní jest, že dosaženo tak stejného výsledku jako v zemích přistěhovaleckých, ale z příčin zcela opačných: ve Spojených Státech je žena předmětem vzácným, proto může si dělati, co chce. I v Australii je nouze o ženy. Vláda snaží se všemožně, přilákati sem hospodyňky z hlavního města, ale s úspěchem velmi malým. Neboť zřejmě nalézají Angličanky doma, čeho potřebují, a naučily se obejít se bez manželů. Francie byla před válkou zemí, kde procento vdaných žen bylo největší, v Anglii nejmenší.

A úkaz demografický, který přivodil tak značné změny v životě společenském, měl v zápětí i další důsledky, politické.

Volebním zákonem z r. 1918 («*Representation of the People's Act*») udělila vláda Lloyd George-ova volební právo ženám, ale jen starším 30 let a s jistými omezeními. Od té doby, jak známo, bylo ženám přiznáno volební právo neztenčené, a jak jsme nedávno viděli, po prvé účastnily se voleb zemských.

A tak dnes, kdy žezlo nad britským impériem svěřeno i drobným a bílým ručkám žen, nemůže fakt tento zůstatí bez vlivu na politiku státní, která nutně bude se musít dáti jinými cestami a za novými úkoly. Není pochyby o tom, že bude klásti větší cenu na vyléčení rány sociální nežli na držení nějakého ostrova u protinožců, že bude bojovati proti bídě a lidským brlohům, že malthusianismem přivede na nejvyšší stupeň hodnotu ženy, suverénní bytosti, že se bude více starati o vnitřní blahobyt v zemi než o svoje dominia, která ponenáhlu ztrácejí vůbec zájem o zemi mateřskou. Jaké to bude míti následky v oboru mravním? Zkrocení mužského tvora, jako ve Spoj. Státech, vydaného bez obrany

¹ *Le Play*, národohospodář franc. (1806–1882). Zastánce pevné organizace rodiny, náboženství a soukromého vlastnictví.

² *Emil Boutmy*, franc. historik (1835–1906), jeden ze zakladatelů «*Svobodné školy věd politických*», rodem Pařížan. (1835–1906.) (Pozn. překl.)

vydírání nebo zavraždění? Společnost anglická má více zdržlivosti, ale muž, jak se zdá, neujde jistému znehodnocení a ztratí hodně na svém významu.

VI.

Uvažujeme-li o lenosti nezaměstnaných v Anglii a vidíme-li odpor a neochotu dominií, poskytovati ze svého bohatství novým podílníkům obranu Anglie proti cizincům i nežádoucímu přírůstku narozených — nemluvě ani o jejím celním ochranářství — vidíme z celého tohoto obrazu naléhavou touhu, zachovati si možnost uspokojení materiálních potřeb životních, jaké dovolují Angličanu úžasná bohatství britského imperia. Skoro všeobecně je rozšířena neochvějná víra v nevyčerpatelnou energii rasy anglosaské. Ovšem, energie její je bezpříkladná. Přesto vidíme, kterak chuť k práci, touha po úsilí je zeslabována měrou, hrozící až úplným jejím potlačením, láskou k blahobytu a touhou po pohodlí a zahálce. Epikurejství v životě anglickém není teprve od věčejška. A je možno, že dnes převládne všeobecně, poněvadž pole činnosti a úsilí je omezeno, protože při vzrůstu bohatství a moci říše jich výtěžek není už úměrný s jejím vzrůstem — zkrátka protože Anglie přestala růsti. Po radostech dobývání přichází obyčejně radost z vlastnictví.

Bojím se, aby někdo, usuzuje ze všeho, co tu uvedeno a znázorněno na poučném a mnohostranném příkladu Anglie, nepropadl čistě materialistickému pojetí historie: lidstva, řízeného svým žaludkem! Otázka populační musí ovšem vycházeti od živočišných potřeb našeho života, majících za cíl zachování rodu. Ale fakta zde uvedená dokazují, že není jen otázkou čistě hospodářskou, že spadá i do oboru politiky svými příčinami a do oboru mravního svými následky. Ale především je jisto, že člověk bohatý je spíše nakloněn velkomyslnosti a činům oddanosti než člověk, který se teprve obohacuje. Důkaz toho vidíme na elitě anglické. Už dávno minuly doby, kdy dvanáctileté děti strkaly vozíky na dně dolů. Je dosud bídy dosti, ale je nesporno, že nikdy se vrstvy vládnoucí tolik nenastaraly o to, jak ji zmenšiti, samy méně se starajíce o zvýšení vlastního blahobytu. Více méně líné touze chudasů po větším blahobytu nevychází vstříc jen lichocením demagogů, nýbrž i péče a starost nezištná. Nechtě si ji už nazveme idealismem, dobročinností, nebo láskou křesťanskou — hlas srdce má podnes jistý podíl na řízení národů.

(Přeložil K. Havelka.)

VNITŘNÍ A ZAHRANIČNÍ POLITIKA.

A. VNITŘNÍ.

Národní shromáždění pracuje tempem velmi pomalým, ale pracuje pilně. Jestliže nejsou dosud přesně viditelné výsledky této práce, souvisí to s povahou dnešní majority, a s povahou práce, s kterou Nár. shromáždění zápasí. Ale přesto je vidět, že Nár. shromáždění se prokousává záplavou celé materie, které má zdolat. Naše parlamentní sbory jsou naladěny velmi politicky, takže to velmi skřípe, když se jedná o otázky povahy převážně hospodářské. Je však vidět, jak pomalu jednotlivé předlohy nabývají konkrétních forem, jak se pomalu uzavírají dohody o sporných otázkách, střetávají se tu ostře protichůdné zájmy, hlavně pak stanoviska stran zemědělských a stran socialistických. To se jeví zejména v půtkách koaličního tisku. Toto uvolnění koaličního kázně má tu dobrou stránku, že celá veřejnost má možnost nahlédnouti do celého jednání.

Koaliční jednání rozdělilo si provedení programu ve tři etapy. Do první etapy je zahrnuto zrovnoprávnění staropensistů a úprava dovozních listů, jakož i novelisace gentského systému v podporách v nezaměstnanosti. Tato etapa jest ukončena, a v dohledné době předlohy budou odhlasovány. Do druhé etapy bude pojata otázka ochrany živočišné produkce, otázka státních zaměstnanců, resystemisace, 13. služné, řešení problému invalidů, opatření laciného úvěru živnostenského. Třetí etapou